

Vari består vårt intresse?

En diskursanalys av det svenska globaliseringsrådets
policyrapport ”*Sverige i världen*”

Abstract

This thesis is a discourse analysis of the policy report, “*Sweden in the world*” produced by the Swedish globalization committee. With a social constructionist foundation, the aim of the study was to uncover any potentially existing tensions or ambiguities in their statements and representations. By examining how the committee characterize and constitute the globalization and the social reality I conclude that there are a number of tensions and ambiguities in the report.

This tensions and ambiguities concern their characterization of the globalization as an external inevitable constrain and their policy suggestions, as well as the description of the world order. The described version of globalization results in two quite different world orders: one based on hard competition between the countries of the world, and one based on mutual dependencies and cooperation. In the end the committee and other political actors also seem to contribute to the construction of what the committee describes as globalization, which seem problematic because they also describe it as an inevitable external constrain.

Key words: Discourse analysis, social constructionism, globalization, policy document

Innehållsförteckning

1	Introduktion	1
1.1	Inledning.....	1
1.2	Tidigare forskning – en källa till inspiration	2
1.3	Problemformulering och syfte	3
2	Diskursanalysen – teori och metod.....	5
2.1	Diskurserna och verkligheten	6
2.2	Vetenskap och vetenskap	8
2.3	Urval	9
2.4	Tolkningsarbetet	9
3	Analysens verktyg	10
3.1	Globaliseringen som diskurs	10
3.2	Objektiva och kategoriska modaliteter	12
4	Analys.....	13
4.1	Sverige som varumärke och bilden av Sverige	13
4.2	Sveriges offentliga närvaro i världen.....	17
5	Sammanfattande analys och slutsats.....	23
6	Referenser	26

1 Introduktion

*”Hellre än att ta till orda här ville jag vara innesluten av orden och buren långt bortom varje möjlig början, många har nog ett liknande begär av att slippa börja”
(Foucault 1993:1)*

1.1 Inledning

Efter maktskiftet 2006 tillsatte Sveriges regering ett globaliseringsråd med uppgiften att fördjupa kunskaperna och bredda det offentliga samtalet, kring vad som krävs för att Sverige ska kunna hävda sig i en allt mer globaliserad värld (Globaliseringsrådet 2008 s.1). Rådets ordförande Lars Leijonborg, presenterar rådets syfte och arbete på följande sätt:

“[Rådet] består av erfarna personer från en rad samhällssektorer. Uppgiften är att analysera hur Sverige bäst rustas för att ta sig an framtidens utmaningar. Arbetet kommer att bedrivas genom expertrapporter, seminarier och debatter. Rådet ska eftersträva ett öppet arbetssätt, så att den angelägna debatten förs så brett som möjligt. Tillsammans kan vi se till att också Sverige blir vinnare i globaliseringens tid!” (Globaliseringsrådet 2007).

Rapporten är ett policydokument och målet är att arbeta fram ett antal förslag för hur Sveriges regering bör agera för att kunna bemöta de framtida utmaningar som globaliseringen innebär. Rådets arbete kommer att redovisas i en sammanfattande slutrapport under 2009. I november 2008 överlämnade rådet en delrapport till regeringen där de redovisar ett antal slutsatser från återkommande diskussioner angående:

”Sveriges roll i världen och frågor om hur vi vill uppfattas, hur vi når dit och om vår utrikesförvaltning är anpassad för att hantera globaliseringens föränderlighet.” (Globaliseringsrådet 2008 s.1)

Det rör sig alltså om en form av policydokument vars syfte är att bidra till att utforma den svenska regeringens politik i en global värld. I denna studie kommer detta dokument att granskas utifrån ett socialkonstruktionistiskt perspektiv, som bland annat innebär att språket inte kan beskriva verkligheten på ett objektivt sätt utan att samtidigt bidra till att skapa verkligheten. Målet med studien är att undersöka hur rådet framställer och konstituerar den sociala verkligheten samt att tydliggöra eventuella motsägelser, oklarheter och mångtydigheter i dessa

framställningar. Intresset för hur framställningen ser ut, bottnar i att detta dokument kommer att ligga till grund för politiska beslut och därmed få sociala konsekvenser för samhället och dess grupper och individer.

1.2 Tidigare forskning – en källa till inspiration

I sin studie av den svenska samepolitiken utgår Mörkenstam från att politik i stor utsträckning handlar om att formulera problem som kräver kollektiva lösningar. Vid diskussioner kring vad som utgör ett relevant politiskt problem, vad som utgör orsakerna till problemet och vilka lösningar som är rimliga, visar sig den föreställningsvärld som ger en viss typ av handling legitimitet. För att erhålla mening måste problemen förklaras och lösningarna rättfärdigas utifrån hur problemet är framställt. Samtidigt som orsaken till problemen pekas ut tillskriver förklaringarna även skuld. Formuleringarna av problem är alltså intressanta att studera eftersom en viss problemformulering legitimerar en viss lösning. Men enligt Mörkenstam är dessa också intressanta att studera eftersom de dessutom bidrar till att forma ett visst politikområde – om en viss förklaring etableras som dominerande så sker detta på bekostnad av andra möjliga förklaringar (Mörkenstam 1999 s.57).

När det gäller själva globaliseringen menar Colin Hay och Ben Rosamond att den huvudsakliga litteraturen har fokuserat på att analysera globaliseringens ”materiella verklighet” och de hinder som anses uppstå i dess fotspår. Radikaler och skeptiker har inriktat sig på att presentera en mängd mer eller mindre trovärdiga analyser av de ”materiella” bevisen och resultatet har oundvikligen blivit en överflödande litteratur som byter argument och motargument. Hay och Rosamund menar att denna empiriska forskning inte tar hänsyn till hur globaliseringen informerar de politiska beslutsfattarna. Globaliseringen måste därför även studeras som diskurs. För det är de idéer olika aktörer har om den kontext de befinner sig i som avgör hur de agerar – detta gäller även regeringar och andra policyaktörer. Om en globaliseringstes är sann eller inte kan vara av mindre betydelse än om den är dömd att bli sann av dem som förespråkar den (Hay & Rosamund 2002 s.1-2).

Globaliseringen har enligt Hay och Rosamund blivit en viktig referenspunkt i den samtida politiska diskursen och den har också, i allt större utsträckning, blivit den lins genom vilken beslutsfattare uppfattar den kontext de befinner sig i. Detta innebär att de idéer som aktörer har om globaliseringen kommer att påverka den politiska dynamiken i betydande utsträckning. Om en regering antar att en tes är sann, eller finner det i sitt intresse att presentera den som sann, kommer de att agera i enlighet med tesens förutsägelse. Tesens profetia blir därmed korrekt oavsett om den var det från början eller inte. I en sådan situation är frågan om avsikt betydelsefull. Beslutsfattare kan representera globaliseringen som vad de uppfattar som verkliga materiella hinder men de kan även använda sig av globaliseringsdiskursen på ett strategiskt sätt för att legitimera olika beslut. Författarna visar sedan hur globaliseringen har använts på olika sätt i olika

sammanhang. Dessa olika framställningar av globaliseringen har ibland även varit paradoxala och syftat till att legitimera politiskt obekväma beslut (Hay & Rosamund 2002 s.2-4, Hay 2002 s.257ff). Detta tyder på att till och med globaliseringen, den till synes mest oundvikliga och obevekliga processen av dem alla, är komplex, omtvistad och betingad. Hay menar att detta eventuellt kan vara nedslående för de verksamma inom vissa forskningsinriktningar men för den politiskt kritiska forskningen är detta en frigörande tanke, eftersom det innebär att saker och ting trots allt kan ordnas annorlunda (Hay 2002 s.260).

Ulf Mörkenstams resonemang kring problemframställningens avgörande roll i politiken har tillsammans med Hay och Rosamonds tankegångar fungerat som inspirationskälla och bakgrund för utformningen av denna studie. Även om synsätten skiljer sig åt talar författarna i båda dessa studier om diskursernas och språkets politiska betydelse - dels för aktörers föreställningar om den kontext de befinner sig i, men även för den konkreta politikens utformning¹.

Min egen analys av globaliseringsrådets rapport vilar också på en liknande föreställning om språkets politiska roll. Jag kommer att studera rådets delrapport utifrån ett diskursanalytiskt perspektiv, där den språkliga framställningen spelar en avgörande roll. Mycket kortfattat och förenklat innebär detta synsätt att språket inte kan beskriva verkligheten på ett neutralt sätt, utan bidrar samtidigt till att forma den. Språket bidrar till att konstruera den sociala världen, inklusive kunskap, identiteter och sociala relationer, och därmed även bevara och/eller förändra sociala förhållanden. Diskursanalysens vetenskapliga grund och dess olika inriktningar kommer att presenteras mer utförligt senare, men först måste studiens syfte preciseras.

1.3 Problemformulering och syfte

Om man accepterar ett synsätt som innebär att verkligheten inte kan framställas utan att man samtidigt formar den så gäller detta även globaliseringen samt den sociala verkligheten som framställs i samband med denna. En viss framställning begränsar det politiska området genom att fastställa vad som anses vara möjligt. Om man utgår från att globaliseringen, i enlighet med Hay & Rosamonds resonemang, i allt större utsträckning utgör den lins som politiker uppfattar världen genom och att det finns en risk att dessa använder globaliseringen på ett instrumentellt sätt, blir det angeläget att undersöka hur denna lins ser ut och vilken politisk roll den kan spela. Utgångspunkten är att samtidigt som många formuleringar utformats medvetet så är det även rimligt att anta att många också formats omedvetet. Men det som står i rapporten får konsekvenser, oavsett avsikt, och är därmed det som kommer att studeras. Avsikten är således att utifrån ett socialkonstruktionistiskt perspektiv genomföra en diskursanalys av innehållet i

¹ Se t.ex. Mörkenstam 1999 s. 52-60

globaliseringsrådets delrapport ”*Sverige i världen*”. Jag kommer att undersöka på vilket eller vilka sätt rådet framställer globaliseringen samt vilken eller vilka världsordningar som konstitueras i samband med detta. Utifrån detta kommer jag att söka efter eventuella mångtydigheter och oklarheter, dels mellan själva framställningarna men också mellan framställningar och lösningsförslag.

Preciseringen av syftet har skett i samband med en preliminär genomläsning av det empiriska materialet. Detta för att underlätta utformningen av en, för det aktuella materialet, relevant infallsvinkel. Vid den preliminära genomgången av rapporten blev det naturligtvis uppenbart att det fanns en mängd möjliga infallsvinklar - en avgränsning blev därför nödvändig. När det gäller globaliseringen så handlar det om att, med hjälp av vissa specifika analysverktyg, undersöka *hur* globaliseringen beskrivs och konstrueras i just denna rapport samt resonera kring vilken roll den spelar i rådets framställningar av världsordningen. Att studera hur rådet eventuellt konstituerar en viss världsordning avgränsas i detta fall till en analys av hur relationerna mellan världens länder framställs och konstitueras. Anledningen till denna infallsvinkel är att rapporten handlar just om Sveriges roll i världen och därmed även om relationerna mellan världens länder, implicit eller explicit. Syftet kan konkretiseras med hjälp av följande frågeställningar, som också fungerar som metodologiska riktlinjer.

- På vilket eller vilka sätt framställs och konstrueras globaliseringen?
- På vilket eller vilka sätt framställs och konstrueras relationerna mellan världens länder i samband med globaliseringen?
- Förekommer det mångtydigheter, oklarheter eller motsägelser i rådets framställningar och förslag, och hur ser de i så fall ut?

Rådets olika framställningar kommer att analyseras med hänsyn till såväl innehåll som form. Vid analysen av innehållet handlar det om att tolka och beskriva de påståenden som görs i texten medan analysen av form handlar om att undersöka hur dessa påståenden är konstruerade lingvistiskt.

2 Diskursanalysen – teori och metod

Enligt Jørgensen & Phillips ingår diskursanalysen i en bredare kategori kallad socialkonstruktionism, som är en gemensam beteckning för ett antal nyare teorier om kultur och samhälle. De beskriver socialkonstruktionism utifrån Vivien Burrs (1995) som menar att:

- Vår kunskap om världen kan inte utan vidare ses som en objektiv sanning. Den verklighet vi upplever är endast tillgänglig för oss genom våra kategorier.
- Vi är i betydande grad historiska och kulturella varelser och vår syn på världen, och vår kunskap om denna, är alltid präglad av historien och kulturen.
- Genom vårt deltagande i sociala processer skapas och upprätthålls vårt sätt att uppfatta världen.
- Inom en viss världsbild uppfattas vissa handlingar som naturliga och andra som otänkbara.

Dessa är de fyra principer är således gemensamma för diskursanalysen. Den som på allvar började med diskursanalys var Michel Foucault. Han utvecklade både begrepp och utförde empiriska undersökningar, och inom de flesta diskursanalytiska inriktningar har Foucaults tänkande blivit något man förhåller sig till genom att t.ex. kommentera, kritisera, modifiera eller citera (Jørgensen & Phillips 2000 s.19). Enligt Foucault består en diskurs av en mängd teckensekvenser, i den mån dessa utgör utsagor, d.v.s. i den utsträckning man kan tilldela dem särskilda existensmodaliteter. Termen diskurs definieras därmed som en mängd av utsagor beroende av samma formeringssystem och på detta sätt blir det till exempel möjligt att tala om den kliniska, ekonomiska, naturhistoriska och psykiatriska diskursen (Foucault 2002 s.133f). Foucault följer den övergripande socialkonstruktionistiska premisen att kunskap inte endast är en avspeglig av verkligheten; sanningen är en diskursiv konstruktion och olika kunskapsregimer anger vad som är sant och vad som är falskt. Foucaults avsikter är därför att klarlägga strukturen i dessa regimer: de regler som kontrollerar vad som i allmänhet kan sägas och vilka yttranden som är helt otänkbara, samt de regler som avgör vad som betraktas som sant och falskt. Trots att vi i princip har oändliga möjligheter att skapa olika utsagor så är det besynnerligt hur likartade och upprepande de olika utsagorna är inom vissa bestämda områden. Det finns en mängd utsagor som man inte skulle ha en tanke på att framföra, men å andra sidan skulle de inte heller uppfattas som meningsfulla: Historiska regler sätter snäva

gränser för vad som kan sägas (Jørgensen & Phillips 2000 s.19). Foucault menar att:

”Alla vet att man inte får säga allt, att man inte kan tala om vad som helst, att inte vem som helst får tala om vad som helst. Tabulerade ting, ritualer för olika tillfällen, det talande subjektets privilegierade eller exklusiva rätt: här har vi ett spel mellan tre typer av förbud som korsar, förstärker eller tar ut varandra och bildar ett komplicerat galler i ständig förändring. Jag vill bara nämna att de områden där gallret idag är som tätast, där de svarta rutorna är flest, är sexualitetens och politikens områden: det är som om diskursen långt ifrån att vara ett genomskinligt och neutralt element där sexualiteten avväpnas och politiken pacificeras, vore en av de platser där dessa företrädesvis gör bruk av några av sina mest skrämmande krafter.”
(Foucault 1993 s.7)

För Foucault är således diskurs inte endast en viss språklig representation av verkligheten utan en diskurs utgör hela det regelsystem som frambringar en viss framställning. När Vivian Burr talar om diskurs menar hon en uppsättning av betydelser, metaforer, representationer, bilder, berättelser, uttalanden o.s.v. som på något sätt tillsammans konstruerar en viss version av en händelse. Om vi accepterar att det, genom språket, finns en mängd olika versioner av en händelse tillgängliga för oss betyder detta att kring en given person, händelse, objekt etc. kan det finnas ett antal diskurser som alla har olika syn på objektet i fråga och därmed förmedlar olika versioner till världen (Burr 1995 s. 48).

Enligt Jørgensen och Philips, kan man definiera en diskurs som ”ett bestämt sätt att tala om och förstå världen (eller ett utsnitt ur världen)” (Jørgensen & Philips 2000 s.7). Bergström och Boréus menar att själva diskursanalysen är en form av undersökning av samhällsfenomen där språket står i fokus. Oavsett inriktning har diskursanalysen ett bestämt sätt att se på användningen av språket. Språket skildrar inte verkligheten på ett enkelt och neutralt sätt utan bidrar snarare till att forma den. När det gäller termen diskurs så finns det olika definitioner och dessa kan skiljas åt genom att tala om snäva och vida bestämningar (Bergström & Boréus 2005 s.305ff).

2.1 Diskurserna och verkligheten

Jørgensen & Phillips beskriver tre inriktningar av diskursanalys: Diskursteori (Laclau och Mouffe), Kritiskt diskursanalys (Norman Fairclough) och diskurspsykologi. För alla tre inriktningarna är utövandet av diskurs (diskursiv praktik) en social praktik som konstruerar den sociala världen. Begreppet “social praktik” placerar människors handlingar i ett dubbelt perspektiv: handlingar är konkreta, individuella och kontextbundna samtidigt som de är institutionaliserade och socialt förankrade och uppvisar därför en viss regelbundenhet. De olika angreppssätten har dock lite varierad syn på diskursens roll i konstituerandet av verkligheten (Jørgensen & Philips 2000 s.25). Nedan följer en kortfattad beskrivning av den kritiska diskursanalys och diskursteorin.

Faircloughs kritiska diskursanalys gör en åtskillnad mellan diskursiv praktik och annan social praktik, vilket innebär att diskursbegreppet reserveras för text, tal och andra språkliga system, exempelvis mode och kroppsspråk. Följaktligen ingår den diskursiva praktiken i ett dialektiskt samspel med andra sociala praktiker vilket leder till ett ömsesidigt konstituerande av varandra. Även om dessa sociala praktiker/strukturer ursprungligen är diskursivt konstituerade så har de sedan avlagrats i institutioner och icke-diskursiva praktiker. Följden blir att vissa sociala fenomen fungerar enligt andra logiker än de diskursiva och därför måste dessa också undersökas med andra redskap än de som lämpar sig för diskursanalys. (Ibid s.25f, 68). Vissa problem uppstår dock med en dialektisk syn på förhållandet mellan diskurs och social struktur. Frågan är hur man visar att något står i ett dialektiskt förhållande till något annat; och var gränsen mellan det diskursiva och strukturella ska dras. Dessutom kan det vara svårt att visa var och hur det diskursiva påverkar det icke-diskursiva och tvärtom (Ibid s.93).

Laclau & Mouffes skiljer, i sitt diskursteoretiska angreppssätt, däremot inte mellan diskursiva och icke-diskursiva sociala praktiker. Enligt deras synsätt är alla praktiker diskursiva. Detta innebär däremot inte att endast tal och text existerar, diskursen ses istället som materiel och aspekter som infrastruktur, institutioner och ekonomi uppfattas även de som olika former av diskurs. I det diskursteoretiska angreppssättet finns det därmed inget dialektiskt samspel mellan diskurs och "icke-diskurs" och därmed är det diskursen som på egen hand konstituerar vår omvärld (Ibid s.25f). Alla de diskurser som konstituerar samhället kunde ha varit annorlunda. Följden blir att samhället kunde ha varit annorlunda och det *kan bli* annorlunda i framtiden. Diskursteorin har kritiserats för att de därmed överskattar möjligheterna till förändring eftersom de inte tar hänsyn till de strukturella hinder som till exempel kvinnor tåmpas med i vardagen. Jørgensen och Phillips, som sköter försvaret åt Laclau och Mouffe, menar att de sistnämnda skulle försvarat sig genom att hävda att allt i *princip* kan ordnas annorlunda, men att detta inte innebär att förändring skulle vara lätt - allting flyter inte. Laclau och Mouffe menar att det finns stora sociala områden som präglas av stabilitet - problemen är snarare att de inte ger tillräckligt många exempel på sådana områden (Ibid s.62f). Även om det finns vissa betydande skillnader mellan de olika angreppssätten så ser de allihop diskurserna som konstitutiva för det sociala; de ser samtidigt det sociala som något, i allra högsta grad, verkligt. Precis som den fysiska omvärlden pekar även den sociala världen ut handlingsmöjligheter och frambringar lika effekter. Detta får konsekvenser för hur man kan föreställa sig förändring (Ibid s.150).

Denna studie har inte som syfte att ta hänsyn till i vilken utsträckning de analyserade framställningarna stämmer överrens med en för närvarande existerande struktur. Utgångspunkten är att analysera precis det som framställs i rapporten, samt på vilket sätt detta görs. Oavsett hur man ser på förhållandet mellan diskurs och struktur så är enskilda verklighetsbeskrivningar viktiga eftersom de får sociala konsekvenser (Jfr Jørgensen & Phillips 2000 s.138).

2.2 Vetskap och vetenskap

Diskursanalytikerns mål är enligt Jørgensen och Phillips, inte att ta sig in bakom diskurserna för att kunna skåda den sociala världen som den verkligen är; det är diskursen i sig som är analysobjektet, eftersom det inte är möjligt att nå verkligheten utanför dessa. Det handlar alltså inte om att kategorisera olika utsagor som riktiga eller felaktiga. Detta utesluter dock inte möjligheten att förhålla sig kritisk till olika typer framställningar. Analysen ska fokusera på det som faktiskt har sagts eller skrivits för att undersöka eventuella mönster i de utsagor som granskas samt vilka sociala konsekvenser olika diskursiva verklighetsframställningar kan resultera i. Ett inledande problem i detta sammanhang är att forskaren som utför diskursanalysen ofta själv är en del av den kultur som hon, eller han, studerar. Följden blir att den som utför analysen ofta delar de självklarheter som framställs i utsagorna – det vill säga just de självklarheter som analysen syftar till att exponera. I den mån det är möjligt måste man därför försöka göra sig av med sina tidigare föreställningar och föreställa sig att man själv på något sätt befinner sig utanför diskursen. På ett filosofiskt plan är detta dock förmodligen olösligt vid en acceptans av ett socialkonstruktionistiskt perspektiv. Forskaren intar med nödvändighet alltid en viss position i förhållande till det studerade området. Denna position är delvis avgörande för vad som kan ses och för vilka resultat som läggs fram – och det finns alltid andra möjliga positioner som skulle se verkligheten på ett annat sätt och därmed generera ett annat resultat. Detta resonemang innebär dock inte att alla resultat är lika goda (Jørgensen & Philips 2000 s.28). Utifrån ett kritiskt diskursanalytiskt perspektiv kan det sägas att man genom att flytta något från den objektiva domänen till den politiska, det vill säga från det självklara till något som går att diskutera och vara för eller mot, möjliggör en kritik av det självklara och därmed till förändring. Genom att avnaturalisera olika verklighetsuppfattningar skapas ett utrymme för demokratiska diskussioner om dess rimlighet och önskvärdhet (Ibid s.150ff).

Denna studie avser inte ta ställning till i vilken grad rådets framställningar stämmer överrens med den ”sociala verkligheten” eller hur denna verklighet är utformad. Vidare är jag väl medveten om att min egen studie också är en form av diskurs, men till skillnad från många andra så har denna sin utgångspunkt i vissa vetenskapliga regler. När det gäller mina resultat har jag inte heller någon rätt att göra några sanningsanspråk, men jag kan förhoppningsvis bidra till att problematisera de framställningar som med stor sannolikhet kommer understödja utformningen av politiken inom det berörda området²

² Se även Jørgensen & Philips 2000 s.111f

2.3 Urval

De påståenden från rapporten som redovisas och analyseras har valts ut eftersom jag anser att de representerar den textmassa som på något sätt handlar om globaliseringen och/eller relationerna mellan världens länder. Givetvis finns det ett antal ytterligare framställningar där olika relationer beskrivs på ett mer detaljerat, men mindre övergripande sätt. Mitt urval av relationsbeskrivningar har utgått från en distinktion mellan konflikt- eller samarbetspräglade framställningar. När det gäller globaliseringen så har jag helt enkelt studerat de olika framställningar där ordet globaliseringen använts och därefter valt ut och analyserat utifrån dess relevans. Utöver de delar av texten som presenteras i den kommande analysen förekommer det en mängd ytterligare påståenden som också kunde ha använts, men dess innebörd skiljer sig inte på ett relevant sätt från de jag valt att analysera och för att undvika allt för mycket upprepningar har de därmed uteslutits.

2.4 Tolkningsarbetet

Redan i mitt syfte sätts en gräns för hur jag kommer närma mig materialet och därmed även vilka yttranden som anses intressanta, och tillsammans är detta också avgörande för vilka slutsatser som kan anses relevanta. Utöver denna antydan om subjektivitet kommer jag även att genomföra ett tolkningsarbete som med nödvändighet har betydande subjektiva inslag.

Vid detta tolkningsarbete kommer jag att fokusera på det som faktiskt står i rapporten och inte ifall olika påståenden har utformats på ett medvetet eller omedvetet sätt. Jag kommer således heller inte att försöka tolka rådets ”faktiska” avsikter bakom olika påståenden – det som står skrivet är det som är intressant. Tolkningarna har som sagt var ett stort subjektivt inslag men jag kommer att tydliggöra för *vad* jag tolkar genom att presentera citat, och för *hur* jag tolkar genom att redovisa mina resonemang - om det finns möjlighet att tolka ett påstående på flera sätt kommer jag också redogöra för dessa (jfr Esaisson m.fl. 2007 s.249-252).

3 Analysens verktyg

3.1 Globaliseringen som diskurs

Jag kommer att se rådets rapport som en form av kommunikativ händelse (jmf Jørgensen & Philips 2000 s.73f) där det förekommer en eller flera globaliseringsdiskurser som var för sig framställer den sociala verkligheten på ett visst sätt. Genom att använda mig av tidigare presenterade globaliseringsdiskurser underlättar jag min egen undersökning av rådets framställningar och dessutom tydliggör jag mitt tillvägagångssätt. Jag kommer därför utgå från de globaliseringsdiskurser som Hay & Rosamond (2002) tidigare presenterat. Dessa är fyra till antalet och nedan följer en kort redogörelse.

Globaliseringen som ett externt ekonomiskt förtryck/tvång: Detta synsätt associerar globaliseringen med en nära på perfekt mobilitet av kapital (i vissa fall även de övriga produktionsfaktorerna) och med ett antal olika ekonomiska nödvändigheter för länders regeringar. Denna framställning antyder och förutsätter en värld präglad av en extrem skattekonkurrens pådriven av kapitalflöden och en intensiv strävan mot att göra det egna landet konkurrenskraftigt genom kostnadsreduceringar, åtstramning av välfärden, arbetsmarknadsflexibilitet och reduktion av hinder på tillgångssidan – det vill säga marknadsanpassade avregleringar. Hay & Rosamond ger följande exempel på hur en tydlig framställning av globaliseringen som ett, icke förhandlingsbart, externt ekonomiskt hinder kan se ut (Hay & Rosamond 2002 s.6).

”The key to New Labour economics is the recognition that Britain...{has} to compete in an increasingly international marketplace...Today's Labour party, New Labour, is the political embodiment of the changed world – the new challenges, the new economics and the new politics.” Tony Blair (Hay & Rosamond 2002 s.6)

“In a world of ever more rapid globalization...we need to create the conditions in which existing business can prosper and adapt, and new business can be set up and grow” Blair & Schröder (Hay & Rosamond 2002 s.7)

Globaliseringen som ett homogeniserande hot: I denna diskurs presenteras globaliseringen som en pågående, i huvudsak ofrånkomlig såväl som obeveklig, process av ekonomisk förändring. Men medan den första handlade om de politiska

konsekvenserna, som den i breda drag välkomnade och omfamnade, så associerar denna andra diskurs globaliseringen med ihållande kulturella flöden som hotar upplösa den nationella särprägel. Globaliseringen skapar inte mångfald, heterogenitet eller korsbefruktade kulturer frigjorda från de rumsliga bojorna – resultatet av globaliseringen är istället en tyrannisk, huvudsakligen amerikansk, kulturell imperialism (Hay & Rosamond 2002 s.7).

Globaliseringen som önskvärd men villkorlig: Precis som i den första diskursen framställs här globaliseringen som något önskvärd. Den stora skillnaden är att globaliseringen nu presenteras som en betingad och ömtålig process av ekonomisk förändring. På grund av detta strävar denna diskurs efter att försvara globaliseringen som ett politiskt och ekonomiskt projekt vars numera villkorade logik måste skyddas, bevaras och spridas och därmed återigen framställas som nödvändig, ofrånkomlig och obeveklig. I denna diskurs framställs globaliseringen och liberaliseringen som en önskvärd kraft, men det krävs dock att befolkningen i världens länder övertygas om att detta är något att välkomna snarare än att frukta. Globaliseringen presenteras således som både något bra och som en extern utmaning. Utmaningen handlar huvudsakligen om liberalisering och den lämpliga responsen, genom vilken globaliseringens fördelar kan åtnjutas, är att förespråka ytterligare öppenhet och liberalisering. (Hay & Rosamond 2002 s.8ff).

Globaliseringen som villkorlig och oönskad: Den avslutande diskursen framställer återigen globaliseringen som ett villkorad och potentiellt ömtåligt projekt, som driv på av vissa sektoriella intressen till skada för den ”europeiska sociala modellen”. Enligt Hay & Rosamond sammanfaller denna diskurs med framställningen av globaliseringen som ett homogeniserande hot. Men det finns ändå en betydande skillnad: diskursen om globaliseringen som ett kulturellt hot åtföljs oftast av en betydande misstro mot alla transnationella politiska och ekonomiska initiativ. Den här senare diskursen tenderar att framställa den europeiska integrationen som ett skydd mot globaliseringens oönskade konsekvenser. Inom denna diskurs kan globaliseringen således ses som ett externt ekonomiskt hinder. Men det är ett hinder som har valts och är därmed i betydande utsträckning självförvållat – en möjlig lösning på problemet är en djupare europeisk integration. Hay & Rosamond ger följande exempel på en konkret framställning av denna diskurs:

”A downward race between countries is...by no means an inevitable consequence of globalization. It is a result of misconstrued policy and can be corrected...To avoid further erosion of our economic, social and cultural foundations, we must rethink current economic policy...the political foundation of the European Union is an economy based on social and ecological responsibility. This market economy could operate as a useful model for a regulatory framework of the new global economy.”(Hay & Rosamond 2002:11

3.2 Objektiva och kategoriska modaliteter

Som ett komplement till undersökningen av innehållet i rådets framställningar kommer jag även fokusera på att undersöka hur dessa ser ut till formen. Detta kommer att ske med hjälp av ett lingvistiskt begrepp som används i bl.a. Faircloughs kritiska diskursanalys och kallas *modalitet*. Jag kommer att undersöka i vilken utsträckning rådet använder sig av så kallade *objektiva* och *kategoriska* modaliteter. Detta kan förhoppningsvis bidra till en djupare och mer nyanserad bild av rådets framställningar. Nedan följer en beskrivning av begreppens innebörd.

Begreppet *modalitet* betyder "sätt" och när analyserar modalitet så handlar det om talarens grad av affinitet (instämmande) i satsen eller påståendet. Användandet av modalitet får konsekvenser för hur en viss diskurs konstruerar sociala relationer och olika kunskaps- och betydelsesystem (& Phillips 2000 s.87, Fairclough 1992 s.236) Fairclough menar att i ett yttrat påstående måste talaren ge en indikation på sin egen grad av affinitet med sitt påstående. Varje yttrande av sådant slag har därmed en form av modalitet, eller är "modaliserat". Traditionellt har modalitet förknippats med ("modal auxiliary verbs") verb som *must*, *may*, *can*, *should* och så vidare. Dessa är av stor betydelse för modaliseringen, men dessa verb är dock endast ett av flera modalitetsdrag. *Tense* är en annan form där ordet "är" ("is") möjliggör en kategorisk modalitet, till exempel: "jorden är platt" eller "jorden är inte platt". Modala adverb som t.ex. "rimligtvis", "möjligtvis", "uppenbarligen" och "definitivt" samt deras motsvarande adjektiv (t.ex. "det är rimligt/sannolikt/möjligt att jorden är platt") är ytterligare exempel. Modalitet kan även vara subjektiv eller objektiv. När modaliteten är subjektiv så är en talares grad av instämmande i ett yttrande tydligt uttalat, till exempel: "jag tror/tvivlar/anar att jorden är platt". I en objektiv modalitet lämnas däremot affiniteten implicit: "jorden kan vara/är troligen platt". När det rör sig om en subjektiv modalitet är det tydligt att det är talarens personliga grad av affinitet som uttrycks. Vid en objektiv modalitet är det däremot inte tydligt vems perspektiv som representeras. Det är till exempel oklart om talaren beskriver sin egen ståndpunkt som en universell sådan, eller om denne agerar som en representant för en annan individ eller en grupp. Modalitet är en betydande dimension av diskurser och ett mått på dess sociala betydelse är i vilken utsträckning som modala påståenden ifrågasätts samt är öppna för kamp och transformation och enligt Fairclough implicerar användandet av objektiv modalitet oftast någon form av makt (Fairclough 1992 s.158-160). Om ett påstående utformats med ett samspel mellan en objektiv och kategorisk modalitet blir följden att påståendet framställs som om det vore fakta, till exempel "den är farlig" istället för "vi anser att den är farlig" (Jørgensen & Philips s.88).

4 Analys

Med stöd i den metod och teori som jag tidigare presenterat kommer jag nu inleda analysen av globaliseringsrådet rapport ”Sveriges roll i världen” (2008). Jag kommer inledningsvis att analysera rapporten i två olika delar - den första delen, ”Sverige som varumärke och bilden av Sverige” utgår huvudsakligen från presentationen av själva rådet samt bilaga 1 och 2 i rapporten, medan ”Sveriges offentliga närvaro i världen” grundar sig i bilaga 3. Slutligen analyserar jag alla delarna gemensamt i en Sammanfattande analys.

4.1 Sverige som varumärke och bilden av Sverige

”Aldrig någonsin har så många människor på så kort tid lyfts från fattigdom till välstånd. Det är en del av det vi kallar globalisering. Världshandeln ökar, ekonomier integreras, informationsutbytet växer och kommunikationsmöjligheter förbättras. Länder som var stängda öppnar sig mot omvärlden. Vad innebär den nya situationen för Sverige? Först och främst att vårt beroende av omvärlden blir större. Möjligheterna blir större. Men om vi ska dra full nytta av de nya möjligheterna behöver vi förstå vad som händer och vara redo att anpassa oss till de förändrade förutsättningarna.”(Globaliseringsrådet 2007)

På detta sätt inleds presentationen av själva globaliseringsrådet och redan här introducerar de globaliseringen. De menar att aldrig har så många människor lyfts ur fattigdom, världshandeln ökar, ekonomier integreras, informationsutbytet och kommunikationerna ökar, länder öppnar sig och allt detta är en del av globaliseringen. Detta innebär att möjligheterna ökar, men i så fall krävs det att vi anpassar oss till dessa nya förutsättningar och lär oss mer om vad som sker. Globaliseringen är alltså, enligt rådet, något positivt och önskvärt och vid en jämförelse med Hay & Rosamonds diskurser, som jag tidigare presenterat, liknar rådets framställning av globaliseringen en extern tvingande kraft. I rapportens förord presenteras rådet med följande rader:

”Regeringen beslutade den 21 december 2006 att inrätta ett globaliseringsråd inom Regeringskansliet för att fördjupa kunskaper om och bredda det offentliga samtalet kring vad som krävs för att Sverige ska hävda sig väl i en värld präglad av fortsatt snabb globalisering[...]Rådet har återkommande vid sina möten diskuterat Sveriges roll i världen och frågor om hur vi vill uppfattas, hur vi når dit och om vår utrikesförvaltning är anpassad för att hantera globaliseringens föränderlighet.”
(Globaliseringsrådet 2008 s.1)

Rådet har inrättats för att Sverige ska kunna hävda sig väl i världen, och den fortsatt snabba globaliseringen har gjort detta allt svårare – därför behövs ett globaliseringsråd. Framställningen av globaliseringen är här snarlik den diskurs som Hay & Rosamond menar framställer globaliseringen som en extern, obeveklig och därmed tvingande kraft. Vad är det då med globaliseringen som gör att Sverige behöver fördjupa kunskapen för att kunna hävda sig? Rådets framställer problematiken på följande vis:

”De senaste decennierna har den internationella konkurrensen blivit allt hårdare - om talang, om näringslivetableringar, om att sätta dagordningen för det internationella samarbetet och om det kulturella utrymmet.” (s.3)

Världen präglas alltså av en allt hårdare konkurrens och eftersom den är internationell så är nationalstaterna de aktörer som konkurrerar med varandra. Enligt rådet finns det dock ett internationellt samarbete men dess dagordning är konkurrensutsatt. Det går inte heller nu att återfinna någon explicit talare och påståendet präglas av en kategorisk modalitet vilket gör att det framställs som en objektiv kunskap. Det är just denna självklara sanning som gör att Sverige måste fördjupa sina kunskaper och aktivt försöka hävda sig, för att kunna locka till sig näringslivetableringar, få mer inflytande över den internationella dagordningen och ett större kulturellt utrymme. I detta sammanhang menar rådet att:

”Uppfattningen om vårt land är ett tydligt konkurrensmedel. Har människor i vår omvärld en positiv bild av Sverige och svenskarna underlättar det på en rad områden.” (s.17)

Det är alltså genom en positiv sverigebild som konkurrenskraften ska stärkas – eftersom uppfattningen om ett land är ett tydligt konkurrensmedel. Relationerna mellan världens länder verkar fortfarande präglas av konkurrens och en bit in menar rådet att:

”För länder är det viktigt att ha AAA-rating, d.v.s. att de internationella s.k. ratinginstituten – främst Moody's och Standard & Poor's – bedömer att landet har högsta kreditvärdighet. Det är ett betyg på kraften i ekonomin [...] Men instituten gör mer än att analysera tabeller; de försöker också skaffa sig en helhetsbild av landet, av utvecklingskraften och framtidstron, av stämningen och livskraften. Ett land som utstrålar en allmänt positiv bild har större framtidsmöjligheter – vilket också påverkar den ekonomiska rankingen.”(s.19)

Påståendet framställs, med hjälp av objektiv kategorisk modalitet, som en självklar oomtvistlig sanning. Den konkurrensbaserade världsbilden förstärks här genom ett tal om vikten av att hamna högt på rankningsinstitutens listor: om Sverige klättrar uppåt i listan kommer detta, enligt rankningens logik, innebära att andra länder försämrar sina positioner i relation till Sverige. Enligt rådet spelar det svenska varumärket (sverigebilden) en betydande roll i detta sammanhang, och:

”Än tydligare är betydelsen av ett lands goodwill när det gäller det nya område där Europas länder nu börjar konkurrera – om talang och

nyckelarbetskraft.” (s.19)[...] För att behålla tillväxt och välfärd behöver de flesta av Europas länder invandring av människor som kan täppa igen luckor på arbetsmarknaden och bidra med speciella talanger.”(s.19)

Länderna i Europa har alltså börjat konkurrera om de faktorer som enligt rådet är av stor betydelse för att behålla tillväxten och därmed även välfärden i respektive land, det vill säga talang och nyckelarbetskraft. Ett betydelsefullt medel för att hävda sig i denna konkurrens är ett lands varumärke, dess goodwill. Enligt denna framställning är det alltså inte lite som står på spel i konkurrensen mellan de europeiska länderna. Välfärdsfaktorerna förefaller, implicit, utgöra en kaka som de europeiska länderna försöker roffa åt sig så stor bit som möjligt av. Påståendet har en objektiv kategorisk modalitet, talaren har alltså lämnats implicit och att de europeiska länderna har börjat konkurrera om arbetskraft och att sverigebilden därmed är av stor betydelse framställs som obestridlig fakta. Efter denna framställning drar rådet följande slutsats:

”Mot den bakgrunden är det inte konstigt att så många länder satsar på att marknadsföra sig själva. Det paradoxala är att när globaliseringen blir tydlig och de nationella gränserna minskar i betydelse, har många länder satsat på att tala om det unika med den egna nationen som en del i strategin att stärka sin position i en global konkurrens. Den egna nationen har ett kommersiellt värde. Det är talande att EU-kommissionens försök att införa en ”Made in Europe”-beteckning föll platt på medlemsstaternas motstånd. [...] Globaliseringen innebär att alla länder konkurrerar om nästan allting. Den geografiska platsen har blivit mindre väsentlig.” (s.22)

Det är alltså paradoxalt men inte konstigt att globaliseringen leder till att länder satsar på att marknadsföra sig själva och tala om det unika med den egna nationen. I den globala konkurrensen har den egna nationen ett kommersiellt värde. Denna paradox är dock inte mycket att göra åt eftersom globaliseringen är anledningen, och den framställs som ett externt obevekligt och ofrånkomligt hinder. Det finns inte den minsta antydning om ett samarbete mellan olika länder, inte ens inom den europeiska unionen. Frågan är dock hur självklart det är att de nationella gränserna minskar i betydelse, som rådet hävdar, samtidigt som världen länder i allt större utsträckning börjat marknadsföra den egna nationen för att hävda sig i den globala konkurrensen. Men rådet framställer detta som ett faktum och de anser det inte vara konstigt eftersom nationen har ett kommersiellt värde och konkurrensen är ett resultat av globaliseringen, som är ett externt obevekligt hinder. Men samtidigt som konkurrensen framställs som ett resultat, eller en del av, globaliseringen så är det även rimligt att anta att ländernas allt mer förekommande tal om det unika med den egna nationen även bidrar till att skärpa denna konkurrens – om samtliga nationalstater gjorde gemensam sak och slutade med att försöka hävda sig så skulle detta kanske kunna bidra till att minska konkurrensen. Men detta kräver rimligtvis någon form av samarbete och med tanke på den framställda konkurrensen är det kanske orimligt att föreställa sig ett sådant samarbete. Rådet fortsätter i vilket fall att framställa denna konkurrensbaserade världsbild, med en extern, ofrånkomlig globalisering som ursprung och som en följd av denna konkurrens menar de att:

”För att sticka ut i bruset och även fortsatt uppfattas som ett attraktivt land för talang och företag att verka i krävs en välspriidd, tydlig och positiv Sverigebild.” (s.31)

Den självklara obestridliga lösningen, som presenteras med en objektiv modalitet, är således att sprida en tydlig och positiv bild av Sverige. Denna Sverigebild är av stor betydelse eftersom:

”I framtidens samhälle kommer den ekonomiska tillväxten blomstra där tillräckligt många från det professorn och författaren Richard Florida kallar den ”kreativa klassen” väljer att slå sig ner. Kreativa människor trivs bäst i toleranta miljöer, det vill säga där det råder stor mångfald och öppenhet för oliktankande, minoriteter och invandrare. Här har Sverige ett försprång att förvalta.” (s.33)

Det handlar alltså om att locka till sig den ”kreativa klassen”; tillräckligt många av dessa människor i sitt land kommer leda till en blomstrande tillväxt. Detta ger en vink om att de länder som inte lyckas attrahera dessa personer kommer få det svårt att generera en blomstrande tillväxt. Detta påstående är dock utformat lite annorlunda än de tidigare exemplen. Rådet hänvisar nämligen till professor Richard Florida i sin framställning. Vid första anblicken kan det tyckas självklart att hela påståendet är taget från professorn, men vid en närmare granskning finns det även en möjlighet att det endast begreppet ”den kreativa klassen” som är taget från Richard Florida. Hur som helst framställs påståendet med en kategorisk modalitet (”kommer att” istället för t.ex. ”kommer förmodligen att”). Rådet fortsätter:

”För att locka fortsatta näringslivsetableringar, innovationer och välstånd krävs att Sverige kan attrahera talangfulla personer, studenter, forskare, arbetskraft och turister.” (s.41)

Återigen är det inte några mindre betydelsefulla faktorer som konkurrensen handlar om. Anledningen till konkurrensen om näringslivsetableringar, talanger, arbetskraft, kreativa personer etc. är att det tycks vara just dessa som genererar välstånd. Påståendet har en objektiv kategorisk modalitet och framställs därmed återigen som en självklar kunskap, som inte är öppen för debatt.

Som avslutning på denna del av rapporten påminner rådet läsarna om att det är dagens samhälle, präglad av masskommunikation och globalisering, som skapar denna konkurrens som leder till att behovet av att hävda sig ökar – för att inte bli en förlorare i den globala konkurrensen om de talanger som enligt tidigare påståenden kommer att vara avgörande för ett land välstånd. Med en objektiv modalitet framställs således följande självklara kunskap:

”En viktig strategi för att nå fram i dagens samhälle – präglad av globalisering och masskommunikation – är att tydligare rikta sig mot de målgrupper som redan visar intresse för de värderingar Sverige erbjuder. Genom att använda oss av och bygga vidare på de värden Sverige

associeras med och är bra på, har Sverige goda möjligheter att bli en vinnare i den globala konkurrensen om talanger.” (s.54)

Sammanfattning

Globaliseringen beskrivs genomgående som en externt tvingande kraft som är ofrånkomlig och relationerna mellan de olika länderna präglas av konkurrens, ett nollsummespel. Sverige behöver hävda sig i konkurrens och den övergripande lösningen är att stärka varumärket Sverige genom att sprida en positiv sverigebild. I samband med denna lösning uppstår en problematik eftersom rådets egna lösningsförslag kan bidra till att stärka den konkurrens som är ett resultat eller en del av det de beskriver som globaliseringen. Detta skulle i så fall göra framställningen av globaliseringen som extern och obeveklig problematisk, vilket är grunden för själva lösningsförslaget. De analyserade påståendena har i mycket stor utsträckning utformats med hjälp av objektiva och kategoriska modaliteter, vilket gör att de framställs som objektiva och obestridliga kunskaper.

4.2 Sveriges offentliga närvaro i världen

Den tredje bilagan handlar om det offentliga Sveriges närvaro i världen och syftet är, enligt rådet själva, att presentera ett bidrag till analysen av hur en mera tidsenlig internationell verksamhet skulle kunna utformas. Det handlar alltså om att diskutera, motivera och till sist rekommendera en viss strategi för Sveriges offentliga närvaro i världen. Inledningsvis presenteras också ”globaliseringens nya villkor”; detta sker på ett mer utförligt sätt än tidigare.

”Idag är de flesta nog överens om globaliseringens komplexa och mångdimensionella natur. Föreställningen att globaliseringen bara är ett annat ord för internationalisering och ökade kontakter mellan världens länder och folk har ersatts av insikten om att den är ett samspel på många plan. Globaliseringen är ett dynamiskt tillstånd där de grundläggande komponenterna kontinuerligt skiftar i karaktär och relativ styrka.” (s.58)

Även om globaliseringen fortfarande verkar drivas av sina egna interna logiker - och därmed framställs som ett externt hinder - handlar det nu i större utsträckning om en process eller ett dynamiskt tillstånd som hela tiden förändras, till skillnad från den tidigare mer förenklade versionen. Nu är globaliseringen dessutom mer av ett ”samspel” och detta på ”många plan”. Detta skiljer sig från tidigare påståenden där det inte var fråga om något betydande samspel, utan snarare om en mycket hård konkurrens. Även om globaliseringen nu är mer dynamisk och implicerar ett samspel så framställs den fortfarande som extern och ofrånkomlig. Rådet fortsätter också att utforma sina påståenden med objektiva modaliteter och det rör sig inte om några tveksamheter om att globaliseringen är ett dynamiskt tillstånd och ett samspel på många plan – detta är numera en objektiv och självklar kunskap. I detta inledande påstående är den

konkurrensbaserade världsbilden inte lika närvarande som den varit tidigare, något som blir än tydligare när rådet fortsätter med påståendet att:

”Globaliseringens viktigaste kännetecken är det ökade ömsesidiga beroendet mellan världens länder, företag och institutioner. Med accelererande hastighet knyts ett allt mer finmaskigt och vittomfattande nätverk på världens varu- tjänste- och finansmarknader. Ett motsvarande nätverk knyts mellan de nationella, regionala och globala offentliga institutionerna även om det sker avsevärt långsammare och maskorna är betydligt glesare.”
(s.59)

I denna framställning innebär, eller leder globaliseringen till ett ömsesidigt beroende mellan världens länder, institutioner och företag. Dessa aktörer är ömsesidigt beroende av varandra och den allt hårdare konkurrensen, som globaliseringen tidigare innebar, förekommer inte i denna framställning. När det gäller påståendets utformning så har det återigen konstruerats med en objektiv kategorisk modalitet. Att globaliseringens viktigaste kännetecken är detta ömsesidiga beroende mellan länder, företag och nationer framställs som en objektiv självklar kunskap. Med en objektiv kategorisk modalitet fortsätter rådet, och proklamerar att:

”Globaliseringen är ett plus-summespel. Stora och små aktörer kombinerar sina resurser för att i samverkan skapa nya värden. Med nya gränsöverskridande beroenden blir individens eller företagets nationella tillhörighet en andrahandsfråga i förhållande till den identitet som skapas av globaliseringen i sig. Även institutionernas nationella identitet löses gradvis upp när staternas samverkan blir allt tätare. Utvecklingen i Europeiska unionen är det kanske tydligaste exemplet på detta.” (s.59f)

Globaliseringen och relationerna mellan världens aktörer framställs nu på ett helt annat sätt än tidigare. Globaliseringen är ett plussummespel som innefattar både stora och små aktörer, och det är just dessa aktörer som skapar mervärdet. Den nationella identiteten hos ett lands individer, företag och offentliga institutioner är enligt denna framställning av mindre betydelse – den globala identiteten kommer i första hand – och utvecklingen i EU kan vara det tydligaste exemplet på detta. Detta kan jämföras med det tidigare påståendet där det inte ansågs konstigt att länder börjat tala om det unika med den egna nationen för att kunna hävda sig i den globala konkurrensen om bland annat talanger och kreativa individer, näringslivsetableringar och arbetskraft. I samband med detta ansågs det inte heller konstigt att den europeiska unionen misslyckades med att införa en ”made in Europe” märkning, eftersom den egna nationen ansågs ha ett kommersiellt värde. Det tidigare nollsummespelet står i kontrast mot det nu framställda plussummespelet.

Frågan är dock om det är globaliseringen som är ett resultat av samspelet mellan dessa aktörer (och därmed en villkorad företeelse) eller om samspelet är en konsekvens av en ofrånkomlig och obeveklig globalisering. Om det första alternativet är korrekt uppstår frågan hur globaliseringen samtidigt som den är extern och obeveklig (som den hittills framställts som) kan vara ett resultat av ett

samspel mellan olika aktörer och därmed villkorad. Om det andra alternativet är korrekt – och samarbetet är ett resultat av en extern globalisering – uppstår istället frågan hur den tidigare konkurrensbaserade världsordningen och denna senare samarbetsinriktade ordning kan vara ett resultat av samma globaliseringsprocess och existera samtidigt, eller kanske framförallt på lång sikt kunna existera parallellt. Det är inte tydligt vilken tolkning som är den rimligaste. Hur jag än ser på det så framkommer vissa tvetydigheter och oklarheter. Men även om globaliseringen i detta påstående skulle kunna ses som villkorad så talar inte rådet om detta på ett explicit sätt och det handlar inte om att påverka själva globaliseringen, på det sättet liknar globaliseringen mest en externt tvingande kraft. Framställningarna skiljer sig alltså åt och i samband med den senare samarbetsinriktade versionen drar rådet följande slutsats:

”Globalisering handlar således inte i första hand om anpassning och bevakande utan om deltagande och skapande. Vinnarna är de som deltar och påverkar, inte de som står vid sidan och passivt låter sig påverkas.”(s.63)

Men i detta påstående verkar det återigen handla om att få konkurrensfördelar. Globaliseringen är inget som de olika aktörerna bör anpassa sig till, men deltagandet och skapandet förefaller vara viktigt för att kunna bli en vinnare. I detta senare påstående kan framställningen av globaliseringen återigen liknas mer vid en externt tvingande kraft som gör ett samarbete nödvändigt för att inte blir en förlorare. Rådet drar slutsatsen att:

”Desto viktigare är det då att tydligt och regelbundet formulera det svenska intresset för att inte bli ett offer för omständigheterna. Det är i själva verket en förutsättning för att de som verkar i den främsta linjen ska kunna prioritera sina insatser rätt. De måste alltid ha ett bra svar på frågor som: ”Vad vill vi uppnå?”; ”Vari består vårt intresse?”.” (s.66)

I detta deltagande är det dock viktigt att formulera det svenska intresset för att inte bli offer för omständigheterna och här aktualiseras ett resonemang kring EU, rådet menar att:

”Vi är delaktiga världens största gemensamma marknad med Euron som världens mest omsatta valuta och tillsammans med de andra medlemsländerna bildar vi den enda av världspolitikens ledande aktörer som fortfarande växer till följd av sin attraktionskraft i närområdet. Samtidigt som medlemsstaterna blir fler fördjupas också integrationen i den existerande medlemskretsen. Det sker oftast utan dramatik och i små steg.”(s.66f) [...] ”Europa bli allt mer sammanhållet och en allt mer betydelsefull aktör på den globala scenen” (s.67)

Att den europeiska integrationen fördjupas samt att Europa blir allt mer sammanhållet och betydelsefull, framställs med hjälp av en objektiv modalitet som en självklar kunskap. Detta trots den hårda konkurrens som tidigare präglade relationerna mellan länderna och ledde till att allt fler började tala om det unika

med den egna nationen. Rådet fortsätter och med samma lingvistiska utformning som så många gånger tidigare menar de att:

”Slutsatsen för Sveriges del är att Europeiska unionens utveckling har skärpt kraven ytterligare på vår vilja och förmåga att delta i samarbetet och konstruktivt och solidariskt bidra till unionens insatser internt och externt.”
(s.67)

Medlemsländerna i EU samarbetar och har därmed vissa gemensamma intressen, och:

”Hur skickliga vi är i EU-samarbetet avgör i vilken utsträckning vi kan påverka den gemensamma politiken och därmed slå vakt om våra intressen.”
(s.69)

Det är alltså viktigt att kunna påverka den gemensamma europeiska politiken, eftersom den har betydelse för Sveriges särintressen. På europeisk nivå finns det alltså ett samarbete och en gemensam politik. Detta samarbete verkar emellertid syfta till att slå vakt om de svenska intressena. Även på ett internationellt plan anser rådet att framgång handlar om deltagande och samarbete:

”I globaliseringens tidsålder handlar framgång på den internationella arenan om deltagande och konstruktivt samarbete. Om vi vill få andra att lyssna till vad vi har att säga, om vi vill påverka händelsernas gång måste vi betraktas inte bara som en god partner i största allmänhet utan också som en relevant aktör.” (s.83)

På det internationella planet är det viktigt att Sverige uppfattas som en relevant aktör och en god partner för att kunna påverka händelsernas gång. Även om det nationella intresset verkar vara prioriterat så har vi även ett europeiskt och internationellt ansvar:

”Sveriges närvaro utomlands måste också ges en tydlig prioritering utifrån definierade nationella intressen och vårt europeiska och internationella ansvar.” (s.84)

Men detta europeiska ansvar verkar emellertid sammanfalla mycket väl med, eller vara nödvändigt för, det nationella svenska intresset eftersom de menar att i detta sammanhang är det värt att:

”...då och då erinra sig att Sveriges möjligheter att vara en relevant aktör sammanhänger mindre med Sverige som nation än med Sverige som medlem i Europeiska unionen. Även om svensken oftast blir väl bemött och uppskattas för sina insatser internationellt är Europeiska unionen vår viktigaste plattform och vårt viktigaste forum när vi vill påverka vad som sker i världen.” (s.84)

Enligt rådet är Sverige alltså beroende av EU för att kunna uppfattas som en relevant aktör – enligt rådet råder det ingen tvekan om att unionen är den

viktigaste plattformen om Sverige vill göra sin röst hörd och kunna påverka vad som händer i världen – detta framställs som en självklar kunskap med hjälp av en objektiv kategorisk modalitet. Samarbetet inom EU är alltså mycket viktigt för att Sverige ska uppfattas som en relevant aktör och därmed kunna påverka den internationella politiken för att kunna säkra de nationella intressena.

I samband med framställningen av globaliseringen förekommer också vissa påståenden och lösningsförslag som pekar mot att rådets egna förslag bidrar till att forma den globalisering som de i huvudsak beskriver som ett externt tvång. När rådet till exempel sammanfattar de viktigaste omvärldsfaktorerna i samband med globaliseringens nya villkor pekar de, bland annat, på att:

”Effekter av internationella handelsöverenskommelser driver på specialiseringen” (s.60)

Det är här oklart vad som menas med specialiseringen, men om detta är en del av globaliseringens nya villkor så är det ett resultat av internationella överenskommelser – och eftersom dessa överenskommelser rimligtvis kunde ha utformats annorlunda eller inte ens existerat så pekar detta mot en villkorad globalisering. Rådet menar också att:

”Uppgiften att främja svenskt näringsliv och Sveriges ekonomiska intressen är prioriterad. Det sker genom direkta främjandeinsatser men också indirekt genom att Sverige tillhör de starkaste förespråkarna för frihandel och marknadsekonomi.[...] Främjandet bör handla om hela utrikeshandeln varor och tjänster, där export och import är lika viktiga. Det typiska svenska ”exportföretaget” importerar en stor del av sina insatsvaror och är på så vis också ett ”importföretag”.” (s.72, 73)

och i anknytning till detta, men i samband med de mer konkreta policyförslagen, menar rådet att:

”Handeln med tjänster är av ökande betydelse för vårt välstånd[...] Genomförandet av EU:s tjänstedirektiv förenklar för företag att etablera sig och utföra tillfälliga tjänster på EU:s inre marknad. I WTO-förhandlingarna liksom i bilaterala och regionala förhandlingar är behovet av att underlätta handel med tjänster en viktig fråga.” (s.14)

Om vi accepterar att en ökad specialisering och en friare handel är en viktig del i det rådet beskriver som globalisering så pekar dessa senare påståenden mot att dessa aspekter av globaliseringen är ett resultat av politiska beslut – det vill säga EU:s tjänstedirektiv, förespråkande av frihandel och marknadsekonomi, handelsfrämjande insatser samt internationella handelsöverenskommelser – och därmed villkorad.

Sammanfattning

I denna del av rapporten är framställningen av globaliseringen lite mer tvetydig, men i huvudsak framställs den som ofrånkomlig och opåverkbar. Jämfört med den tidigare allt hårdare konkurrensen mellan världens länder handlar denna senare

framställning istället om samarbete, deltagande och ett ömsesidigt beroende – dessutom blir integrationen mellan EU:s medlemsländer allt djupare. Det är de som deltar i detta samarbete som kommer att bli vinnare och det är därför viktigt att uppfattas som en relevant aktör och det är genom medlemskapet i EU som Sverige har möjlighet att uppfattas som en sådan. I samband med rådets framställning förekommer det emellertid påståenden som tyder på att internationella överenskommelser, EU-direktiv och rådets egna lösningsförslag bidrar till att skapa den externt tvingande globalisering som de använt som grund för att komma fram till sina beslut.

5 Sammanfattande analys och slutsats

Om man väljer att se de olika delarna i analysen som åtskilda så framställs globaliseringen, utifrån de i metodavsnittet presenterade jämförelsediskurserna, som ett externt ofrånkomligt men önskvärt hinder i min första analysdel *Sverige som varumärke och bilden av Sverige*. Världens länder måste anpassa sig till denna nya verklighet eftersom globaliseringen är obeveklig. Resultatet är konkurrensbaserad världsordning där världens länder konkurrerar om i princip allting. Den övergripande lösningen för Sveriges del är att stärka bilden av Sverige och genom detta stärka sin konkurrenskraft – ett lösningsförslag som även skulle kunna ses som en bidragande orsak till konkurrensen.

I min andra analysdel, *Sveriges offentliga närvaro i världen*, framställs globaliseringen kanske inte i lika hög grad som extern, men dock ofrånkomlig och liknar därmed den första framställningen. Men här blir resultatet istället att världens länder blir allt mer beroende av varandra och att det europeiska samarbetet blir allt djupare. Det förekommer dock påståenden som tyder på att globaliseringen påverkas av politiska beslut. I den första analysdelen förekommer således:

- En diskurs som framställer globaliseringen som ett externt obevekligt hinder, men ett önskvärt sådant.
- En världsordning som präglas av att världens länder konkurrerar om det mesta och på grund av detta så har allt fler länder börjat tala om det unika med sin egen nation.

I den andra analysdelen förekommer däremot:

- En diskurs som framställer globaliseringen som ett externt obevekligt hinder, men dock önskvärt.
- En världsordning som präglas av ett allt mer ömsesidigt beroende, såväl som samarbete, mellan världens länder och inom EU fördjupas också integrationen allt mer.
- Ett antal påståenden som på ett uttalat sätt tyder på att globaliseringen är villkorad.

I rapporten som helhet innebär detta en framställning av:

- Två olika, sinsemellan motstridiga, världsordningar med grund i globaliseringen.
- Globaliseringen som ett externt hinder men på samma gång som ett resultat av politiska beslut.
- Genom hela rapporten används även objektiva kategoriska modaliteter flitigt.

Utifrån denna tolkning framkommer vissa motsättningar och tvetydigheter i rådets framställning. En av dessa är att olika politiska beslut såväl som rådets egna förslag påverkar den globalisering som de framställer som ett externt obevekligt hinder – på detta sätt bidrar de själva till att konstruera den grund som deras egna lösningar legitimeras utifrån. Det skulle i och för sig rent principiellt kunna vara så att dessa politiska överenskommelser, europeiska och internationella, också var ett resultat av en extern globalisering. Men frågan är i så fall var denna kraft har sitt ursprung. Dessutom återstår i så fall också frågan kring hur denna externa globalisering kan generera en verklighet där världens länder konkurrerar om nästan allting samtidigt som dessa länder samarbetar och blir allt mer integrerade. En annan lösning på oklarheterna skulle kunna vara att det som kännetecknar det externt tvingande i globaliseringen är att det inte är möjligt för världens länder att samarbeta och därmed är den allt hårdare konkurrensen oundviklig. Men utifrån rådets egen framställning så går det ju faktiskt att komma överrens om att fatta beslut som påverkar eller grundlägger vissa av de faktorer som rådet anser känneteckna globaliseringen. Kanske är det helt enkelt så att en del verkligen uppfattar globaliseringen är ofrånkomlig medan andra av olika anledningar anser att den är villkorad, men samtidigt så pass önskvärd att de framställer den som en extern obevekligt kraft. I ett hypotetiskt försvar av sina påståenden skulle kanske rådet hävda att de aldrig, på ett uttalat sätt, påstått att globaliseringen är en extern obevekligt och ofrånkomlig kraft och att min tolkning har stora brister. Det är givetvis möjligt men samtidigt kvarstår då frågan hur de två skilda världsordningarna som rådet framställer kan existera samtidigt och i så fall även frågan – och detta är kanske i så fall det största frågetecknet – hur rådet kan anse att en allt hårdare konkurrens (om nästan allting) mellan världens länder samt ett allt mer förekommande tal om det unika med de egna nationerna kan vara önskvärd. Det finns kanske en förklaring som reder ut dessa oklarheter, men rådet själva erbjuder inte en sådan.

Genom hela rapporten presenterar rådet dessutom, med hjälp av objektiva och kategoriska modaliteter sina påståenden som självklara obestridliga kunskaper, vilket bidrar till att forma ett visst kunskapssystem där vissa handlingar anses relevanta medan andra anses orimliga. Enligt Fairclough innebär användandet av kategoriska objektiva modaliteter oftast någon form av maktutövning. Om så är fallet, och vilka intressen som i så fall ligger bakom detta har, inte denna studie några större möjligheter att svara på utan det skulle kräva en annan infallsvinkel till materialet. Men med tanke på att det trots allt förekommer en mängd objektiva kategoriska modaliteter är sannolikheten för att det handlar om någon form av maktutövning större än om framställningarna inte hade präglats av dessa.

Tillsammans med de motsättningar eller oklarheter som förekommer i rapporten ökar också denna sannolikhet. För att kunna fastslå om så är fallet krävs emellertid ytterligare efterforskningar och detta ligger givetvis utanför denna studies syfte. Men det kan vara ett förslag till ett annat forskningsprojekt. En sådan studie skulle i så fall kunna utgå från två av de framträdande lösningarna som legitimeras i rapporten, det vill säga 1: satsningen på varumärket Sverige, och 2: ett ökat åtagande i det europeiska samarbetet. I en eventuell maktstudie skulle det till exempel vara intressant att försöka komma fram till vad som står på spel i samband med legitimeringen av dessa lösningar.

Om vi avslutningsvis accepterar att rådets framställningar av globaliseringen och relationerna mellan världens länder befinner sig i en mer objektiv domän, så har min studie kanske bidragit till att förflytta dessa till en mer politisk. Rådet inleder också med att uttrycka att ett av deras syfte är att bredda den offentliga debatten i frågan kring globalisering, förhoppningsvis kan även denna studie bidra till detta

6 Referenser

- Bergström, Göran & Boréus, Kristina (2005) ”*Textens mening och makt*”
Lund:Studentlitteratur
- Burr, Vivian (1995) ”*An introduction to socialconstructionism*”
London:Routledge
- Esaiasson, Peter,. Gilljam, Mikael,. Oscarsson, Henrik,. Wängnerud, Lena (2007)
”*Metodpraktikan – konsten att studera samhälle individ och marknad*”
Stockholm:Nordstedts
- Fairclough, Norman (1992) ”*Discourse and social change*” Cambridge: Polity
- Foucault, Michel (2002) ”*Vetandets arkeologi*” Lund:Arkiv förlag
- Foucault Michel (1993) ”*Diskursens ordning*” Stockholm:Synopsis
- Globaliseringsrådet (2007) ”*presentation av globaliseringsrådet*”
[www.regeringen.se/globaliseringsradet 2009-05-20](http://www.regeringen.se/globaliseringsradet/2009-05-20)
- Globaliseringsrådet (2008) ”*Ds 2008:82: Sveriges roll i världen*” Regeringen.se
- Hay, Colin (2002) ”*Political Analysis – A Critical Introduction*” New
York:Palgrave
- Hay, Colin & Rosamund, Ben (2002) ”Globalization, European Integration and
the discursive construction of economic imperatives” *Journal of Eouropean
Public Policy*
- Jørgensen, Marianne & Phillips, Louise (2000) ”*Diskursanalys som teori och
metod*”. Lund: Studentlitteratur
- Mörkenstam, Ulf (1999) ”Om ’Lapparnes privilegier’ – *Föreställningar om
samiskhet i svensk samepolitik 1883-1997*” Diss. Stockholm:Univ.